

УДК 811.161.2:81'366.5

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/29.209663>

Володимир ЯСЛИК,
 orcid.org/0000-0001-6897-6753
 кандидат філологічних наук,
 доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
 Прикарпатського факультету
 Національної академії внутрішніх справ
 (Івано-Франківськ, Україна) yaslykwolodymyr@gmail.com

ЕВІДЕНЦІЙНА СЕМАНТИКА ПЕРЕПОВІДНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано особливості переповідності з погляду евіденційної семантики. Актуальність теми дослідження зумовлена активною тенденцією поглиблених сучасних досліджень функціонального та семантичного аспекту граматики української мови, в результаті яких виникають не лише нові погляди на традиційні граматичні явища, а й нові об'єкти вивчення, зокрема евіденція.

Предметом дослідження є евіденційна семантика переповідності. Мети статті досягнуто за допомогою індуктивного й описового методів із прийомами контекстуального та компонентного аналізу. Встановлено, що евіденційна переповідна семантика репрезентована в конструкціях, що передають свідчення від зовнішнього джерела або переказування власного повідомлення, висловленого раніше. У межах переповідності проаналізовано предикати, що виражають вербальне повідомлення від інших осіб і функціонують у складнопідрядному з'ясувальному реченні або на тлі основного предикативного центру як вставні конструкції. Семантику предиката, який вказує на джерело інформації, доповнюють поняття «суб'єкт-періодджерело» – періодавтор інформації та «суб'єкт-інформатор» – переповідач, який відтворює інформацію. З'ясовано, що семантику переповідності концептуалізує інформація з відомого та невідомого джерела, і це дало підстави виокремити два види конструкцій: цитатив – зазначено суб'єкта-періодджерела інформації та чутки – конструкція без вказівки на походження інформації. Основні засоби вираження досліджуваної семантики (дієслова, предикативи, прийменниково-субстантивні конструкції та ін.) зазвичай комплексно виконують евіденційну (джерело інформації), комунікативно-інформативну (зміст повідомлення), авторизаційну (авторство) та кваліфікативно-епістемічну (достовірність, ймовірність) функції. Виявлено, що переповідності як евіденційній семантиці властиві семантичні модифікації, які простежуємо на рівні переповідно-перцептивного та переповідно-висновкового модусів. Міжмодусні евіденційні предикати мають здатність у контексті актуалізувати одну із сем, яка стає домінантною та визначає вид модусу.

Ключові слова: евіденція, евіденційна семантика переповідності, цитатив, чутки, переповідний модус.

Volodymyr YASLYK,
 orcid.org/0000-0001-6897-6753
 Candidate of Philological Sciences,
 Associate Professor of the Social and Humanitarian Disciplines Chair
 of the Precarpathian Faculty
 of the National Academy of Internal Affairs
 (Ivano-Frankivsk, Ukraine) yaslykwolodymyr@gmail.com

EVIDENTIAL SEMANTICS OF THE RENARRATION IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article analyzes the peculiarities of the renarration in terms of the evidential semantics. The relevance of the research topic is predetermined by the active tendency of the in-depth modern studies of the functional and semantic aspects of the Ukrainian grammar which results not only in new viewpoints on the traditional grammatical phenomena, but also in new object of studying, in particular evidence.

The subject of the research is the evidential semantics of the renarration. The goal of the article has been achieved with the help of the inductive and descriptive methods with techniques of the contextual and component analysis. It has been determined that the evidential renarrative semantics is represented in constructions that transmit testimony from an external source or retelling of one's own message sent earlier. The predicates that express a verbal message from the other people and function in a complex explanatory sentence or on the background of the main predicative centre as insert constructions have been analyzed within the context of the renarration. The notions of "the-first-source-subject", i.e. the first author of the information and "the subject-informant", i.e. the storyteller who reproduces the information, add the semantics of the predicate which points to the source of information. It has been found out that the semantics of the renarration is conceptualized by the information from the known and unknown sources and it gave reasons to

single out two kinds of constructions: a quotative and rumours. We speak about the quotative when the first source subject of the information is known. The rumours are the constructions with no indication of the information origin. The main means of expression of the studied semantics (verbs, predicatives, prepositional-substantive constructions, etc.) usually perform the evidential (the source of information), communicative and informative (the message content), authoritative (the authorship) and qualificative and epistemic (the authenticity) functions in complex. It has been revealed that semantic modifications traced at the level of the renarrative and perceptual and renarrative and inferential modes are characteristics of the renarration as the evidential semantics. Intermodal evidential predicates are able in the context to actualize one of the semes that becomes dominant and determines the type of the mode.

Key words: evidence, evidential semantics of narration, quotative, rumours, renarrative mode.

Постановка проблеми. Для дослідження евіденції як мовної категорії насамперед необхідно визначити теоретичні засади досліджуваної проблеми, з'ясувати різновиди евіденційної семантики, сформулювати на них концепцію дослідження. У закордонному мовознавстві наявна достатня кількість наукових підходів до трактування евіденції, кожен з яких ґрунтований на матеріалі типологічно різних мов, отже, дослідження евіденції зумовлене типологічними особливостями кожної мови зокрема та залежить від засобів, що спеціалізуються на вираженні джерела інформації. На матеріалі української мови концепція дослідження евіденції визначається оригінальністю, оскільки евіденційна семантика має помежовий характер, тому може бути предметом дослідження з граматичного, комунікативного, функціонально-семантичного, прагматичного, когнітивного поглядів.

На нашу думку, тільки безальтернативне поєднання функціонально-семантичного та комунікативно-прагматичного аспектів може забезпечити ґрунтовне дослідження евіденції в тих мовах, де немає спеціалізованих граматичних засобів для експлікації евіденційної семантики. Тому вважаємо, що пріоритетним у дослідженні евіденції в українській мові є саме функціонально-семантичний та комунікативно-прагматичний підхід.

В українській мові евіденційну парадигму структурують три види семантики: переповідна, висновкова та чуттєвого сприйняття. Така евіденційна тріада оперта на типологію джерел інформації: свідчення від сторонніх осіб, припущення з урахуванням певних ознак чи результатів події, а також сенсорне сприйняття за допомогою чуттєвих аналізаторів. Як бачимо, сутність евіденції становить інформація, здобута за допомогою мовлення, мислення та сенсорного сприймання.

Аналіз досліджень. У традиційних дослідженнях граматичної системи української мови семантика переповідності неодноразово була предметом вивчення. Зокрема в контексті переповідної модальності (Гуйванюк, 2009; Костусяк, 2012), комунікативної інтенції (Шабат-Савка, 2014), чуток (Бацевич, 2004), з погляду особливостей функціонування в різних функціональних стилях

української мови (Кравцова, 2019). Також переповідність виділяли з-поміж, наприклад, вставних конструкцій (Гуйванюк, 2009) та часток (Бацевич, 2014; Гальона 1990; Симонова, 1983;), проте в наявних дослідженнях переповідності не виявляємо терміна «евіденція», який запропоновано в сучасних наукових працях у контексті вербалізації інформації з погляду джерела її походження.

Мета статті – проаналізувати особливості евіденційної семантики переповідності та виявити типові засоби її вираження.

Виклад основного матеріалу. Евіденційна семантика переповідності (репортативності) актуалізується в повідомленні, в якому суб'єкт-інформатор переповідає почуте від суб'єкта-першоджерела. Загалом евіденційна конструкція із семантикою переповідності полісуб'єктна: наявний суб'єкт-першоджерело (за іншою термінологією – непрямий суб'єкт (Гуйванюк, 2009: 413)), який є першоавтором повідомлюваної інформації, та суб'єкт-інформатор (прямий суб'єкт), який ретранслює чуже мовлення та часто є імплікованим. Наприклад: *Сучкові Роман розказував, що він поки так собі, нічого не робить, розглядається, до чого братися: чи службу брати, чи комерцію заводити, і натякав, що в нього є на ту комерцію гроші* (Б. Грінченко). У пропозиції суб'єкт-інформатор (переповідач, мовець), який синтаксично не експлікований (назвемо його [S₂]), переказує інформацію, почуту від суб'єкта-першоджерела (*Роман* – S₁), актуалізовану в складнопідрядному реченні з предикатом мовлення (*розказував*). Якщо суб'єкт-інформатор переповідає інформацію, висловлену раніше, але автором якої є він сам, то пропонуємо в евіденційній семантиці переповідності виокремлювати автопереповідність як особливий її різновид. Наприклад: *І я розповів їй, що дізнався ім'я справжнього власника квартири, і про Олексу Остапчука, який, напевно, щез того суботнього вечора* (В. Шкляр). У таких пропозиціях суб'єкт-інформатор власне і є суб'єктом-першоджерелом (S₁ = S₂), оскільки розповідає про події, в яких сам брав участь чи за якими спостерігав. Інколи мовець переповідає свої слова, які вже говорив за інших часопросторових обставин: *Після того відвідування*

шинку, любий читальнику, відчував я великий сором, бо вжиття труків, як я вже казав, протинне моїй натурі (В. Шевчук). Головна функція, яку виконує предикат в евіденційній конструкції, здебільшого комунікативно-інформативна.

Евіденційну семантику переповідності формує інформація двох видів: із відомого та невідомого джерела. Це зумовлює розмежування двох видів конструкцій: цитатива – із зазначенням першоджерела інформації та чуток – конструкції без вказівки на її походження. Такі структури актуалізують сферу авторизації, адже авторизованими вважають висловлення, в яких вказівка на автора формально виражена, чи висловлення з віддаленою вказівкою на автора (Агафонов, 2004: 313). Очевидно, що предикати з евіденційною семантикою переповідності виконують й авторизаційну функцію.

Цитатив презентують речення з прямою та непрямою мовою, оскільки мовець обирає форму передавання інформації залежно від комунікативної мети – передати інформацію дослівно чи лише основну думку. Позиція евіденційного засобу не впливає на евіденційну силу, однак у конструкції з прямою мовою предикат із переповідною семантикою може займати пре-, інтер- чи постпозицію стосовно інформативної частини, тим часом у конструкції з непрямою мовою, яка становить складнопідрядне з'ясувальне речення, евіденційний предикат завжди в препозиції, тому що організовує правобічну пропозиційну валентність. Порівняймо: *На щастя, вона не дала мені промовити й слова, зміїно пограла своїми тонкими устами, тоді повідомила:* – Там гінци до пана гетьмана (П. Загребельний) і *Вчора вона повідомила, що за нею стежать з даху сусіднього будинку і вже зробили дистанційні заміри* (Л. Костенко). Зауважимо, що в реченні з непрямою мовою заслуговує на увагу сполучний засіб, тому що виявляє здатність вказувати на характер повідомлюваної інформації, а отже, її вірогідність, правдивість. Наприклад, якщо сполучник *що* в евіденційній переповідній конструкції є асемантичним і не впливає на достовірність сприйняття інформації, то сполучні засоби *ніби*, *буцімто*, *наче*, які виявляємо в конструкціях із непрямою мовою, «натякають» на сумнів у повідомлюваному. У таких нечастотних контекстах виникає подвійна семантика – евіденційна та епістемічна. Наприклад: *Одного разу Дарці потрапила на очі стаття якогось американського тендерного мудрагеля, де ледве не за аксіому стверджувалося, буцімто хлопчики більше «completitive», а дівчатка, навпаки, більше «cooperative»* (О. Забужко).

Попри додаткове епістемічне навантаження, в евіденційній конструкції з переповідною семантикою головним завжди є семантико-синтаксичне відношення з'ясувальності. Такі контексти найбільше наближені до іншого виокремленого різновиду конструкцій з евіденційною семантикою переповідності – чуток.

Деякі вчені (Wiemer, 2010) детермінують чуток як піддомен евіденції, що має комунікативну і/або когнітивну основу, з урахуванням якої мовець повідомляє інформацію. На нашу думку, чуток – це неперевірена інформація невідомого походження, яку ретранслює мовець із певними інтенціями для досягнення комунікативної мети. У контексті евіденційної семантики чуток становлять конструкцію, в якій немає покликання на суб'єкта-першоджерела, в результаті чого виникає найвища міра недовіри повідомлюваному, тому вербалізація чуток визначена суттю самого цього феномена, в якому ступінь спотворення інформації прямо пропорційний кількості осіб, які її передають (Бацевич, 2004). Наприклад: *Казали, ніби готи прийняли їх і приголубили й коли то справді так, належало стерегтися готів: плем'я хитре, злопам'ятне й здатне на будь-який підступ* (І. Білик). Інформацію подано не тільки без вказівки на суб'єкта-першоджерела, що породжує сумнів у її достовірності, а й засіб зв'язку між головною та підрядною частинами підсилює семантику ймовірного її викривлення. Тому Т. Астахова доречно вказує на зв'язок евіденційної семантики з авторитетністю (Астахова, 2016). Фактичний матеріал дає підстави стверджувати, що вираження евіденційної семантики чуток опосередковане колективною взаємодією їхнього виникнення, а тому переважають предикати у формі множини теперішнього та минулого часу, зокрема: *кажуть*, *казали*, *пліткують*, *пліткували*, *подейкують*, *подейкували*, *поговорюють*, *поговорювали*, *ходять чуток*, *поповзли чуток* та ін., наприклад: *Подейкували, що днями саме тут, на цьому боці майдану, будуть встановлювати ялинку і заливати ковзанку* (І. Роздобудько). *Але ходив поголос, що старий Ляц не згорів, то знайшли обвуглене тіло котрогось із лісовиків, який прийшов тієї ночі разом із Зіньком, а сам Ляц вибрався з хати, і тепер він (чи привид його) вряди-годи з'являється на хуторі, ночами обходить своє помістя, щось шукає на згаріщі, порпається в попелищі, а часом підночує у стодолі* (В. Шкляр). Бачимо, що структурною та семантичною особливістю чуток, на противагу цитативу, є імплікація суб'єкта-першоджерела, що в результаті зумовлює двокомпонентну будову еві-

денційної частини цитатива та однокомпонентну або двокомпонентну імпліковану структуру чуток.

Головними предикатами, що мають здатність виражати евіденційну семантику переповідності, як засвідчує матеріал, є: *акцентувати, анонсувати, виговорювати, виголошувати, вимовляти, виступати, відзначати, говорити, давати знати, декларувати, додавати, доносити, доповідати, зазначати, запевняти, зауважувати, заявляти, звітувати, інформувати, казати, коментувати, мовити, мовляти, наголошувати, натякати, оголошувати, оприлюднювати, передавати, переказувати, підкреслювати, пліткувати, повідати, повідомляти, повістувати, подейкувати, поширювати, пояснювати, пропонувати, розказувати, розмовляти, розповідати, розповсюджувати, свідчити, сповіщати, тлумачити, транслювати, цитувати* та ін.

Зауважимо, що вказівка на переповідність інформації в структурі цитатива та чуток також може бути виражена вторинною предикацією, оформленою вставними конструкціями. Наприклад, *Як пише Новгородський літопис, у полон було захоплено стільки суздальців, що їх продавали для викупу по 2 ногати (1 ногата дорівнювала 1/20 гривні)* (О. Палій). Імплікований суб'єкт-інформатор не був свідком події, тому вказує, що почерпнув інформацію про те, що «...у полон було захоплено стільки суздальців, що їх продавали для викупу по 2 ногати» з Новгородського літопису. Саме вставна конструкція вказує на першоджерело інформації, тому пропозиція засвідчує непряму евіденцію.

За будовою та морфолого-синтаксичним складом вираження виявляємо дієслівні та субстантивно-прийменникові вставні конструкції, що передають переповідну семантику. Дієслівні зазвичай становлять двоскладне речення з предикатом мовлення в 3-ій особі множини, а субстантивно-прийменникові найчастіше складаються з прийменників *за, з, на, відповідно до, згідно з*, наприклад: *За словами нашого Провідника, парк не дотягнув до власного відкриття якісь лише чотири дні* (Ю. Андрухович). У наведеній конструкції мовець [S₂] є посередником передавання інформації Провідника (S₁) адресатові. У реченні виділяємо дві частини: головну та додаткову, виражену вставною конструкцією з евіденційним засобом переповідності.

Аналізуючи вставні конструкції з евіденційною потенцією, варто згадати слово *мовляв*, яке, на нашу думку, в деяких контекстах має здатність виражати семантику переповідності. Зважаючи на функціональне призначення та граматичну семан-

тику, пропонуємо визначати *мовляв* як евіденційну частку (детальніше: Яслик, 2016). Речення з *мовляв* виражають евіденційну семантику за умови автопереповідності, а також наявності суб'єкта-першоджерела та суб'єкта-інформатора. *Селянка зробила студентці зауваження, мовляв, три дні у місті, а вже перейшла на панську, як ви кажете, мову* (Р. Андріяшик). Виявляємо контексти, де *мовляв* виконує функцію коментаря, вказує на слова, які часто супроводжують інтерпретацію жестів і здогадну пряму мову: *Тепер бабуся Пахмутова стояла поруч і дивилась на мене з якимось невідомим здивуванням – мовляв, що ти від нас хочеш* (С. Жадан). У таких мікротекстах *мовляв* не є типовим засобом вираження переповідності, адже слів ніхто не промовляв, проте імпліцитні вияви можуть стати перспективою для досліджень.

Евіденційну семантику переповідності засвідчують також предикати зі значенням перцептивного та когнітивного сприйняття, зокрема *чути, дізнатися*, якщо актуалізують інформацію, сприйняту на слух від інших. Наприклад: *Чула, у Тисовій Рівні цієї ночі школу спалили з двома вчительками, що там квартирували* (М. Матіос). *Знав від майора, що це жінка вищого світу. Її брат працював перед війною у Міністерстві закордонних справ, а на початку війни потрапив до Англії* (П. Когут). Такі предикати вказують на міжмодусний характер евіденційної семантики, оскільки виражають значення «сприйняття від інших способом вербального повідомлення»: «чула» = «кажуть», «знав від майора» = «майор повідомив».

Висновки. Отже, аналізований матеріал засвідчує, що евіденційна семантика переповідності виявляється у вербальному повідомленні суб'єктом-інформатором отриманої від суб'єкта-першоджерела інформації, репрезентованої цитативом та чутками. Типовими синтаксичними конструкціями вербалізації переповідності є складнопідрядне з'ясувальне речення та просте речення зі вставними конструкціями, в яких предикати із семантикою цілеспрямованого передавання інформації вказують на те, що вона отримана способом вербального повідомлення. Евіденційна сила предикатів із семантикою переповідності зумовлена виключно синтаксичним рівнем, оскільки лише контекст дає змогу виявити цілеспрямоване повідомлення інформації про навколишню дійсність, що становить сутність переповідності як семантичного компонента евіденції. Арсенал засобів вираження переповідності становить об'ємний за кількістю клас предикатів

та субстантивно-прийменникових структур, які експлікують референційні ситуації передавання мовлення. Частотніше використання дієслівних предикатів зумовлене, очевидно, самою природою дієслова та його категорійною семантикою.

Перспективним вважаємо детальне вивчення переповідної семантики на матеріалі різностильових засобів української мови, зокрема публіцистичного, наукового та офіційно-ділового стилів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафонова А. М. Проблема авторизованої оцінки у мовленні: культурологічний аспект. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2004. Вип. 34. Ч. 1. С. 311–317.
2. Астахова Т. Н. Полевая структура эвиденциальности в немецком медиадискурсе : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки». Архангельск, 2016. 25 с.
3. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
4. Бацевич Ф. Частки української мови як дискурсивні слова : монографія. Львів, 2014. 288 с.
5. Гальона Н. П. Функції модальних часток. *Українська мова і література в школі*. 1990. № 11. С. 23–27.
6. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст : вибрані праці. Чернівці, 2009. 663 с.
7. Костусьяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови : монографія. Луцьк, 2012. 452 с.
8. Кравцова О. Реалізація переповідності в публіцистичному тексті. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. VII(60). С. 59–63.
9. Симонова К. С. Переповідні частки. *Культура слова*. 1983. Вип. 24. С. 42–49/
10. Шабат-Савка С. Категорія комунікативної інтенції в українській мові : монографія. Чернівці, 2014. 412 с.
11. Яслик В. І. *Мовляв (мов)* як засіб вираження евіденції. *Лінгвістичні студії* : збірник наукових праць Донецького національного університету. Вінниця, 2016. Вип. 31. С. 26–30.
12. Wiemer B. Hearsay in European languages: toward an integrative account of grammatical and lexical marking. *Evidentiality in German : linguistic realization and regularities in grammaticalization*. Berlin – New York, 2010. P. 59–129.

REFERENCES

1. Ahafonova A. M. Problema avtoryzovanoi otsinky u movlenni: kulturolohichniy aspekt [The problem of author's evaluation in speech: cultural aspect]. *Visnyk of Lviv University. Series Philology*. Lviv, 2004. Issue 34. Vol. I. P. 311–317 [in Ukrainian].
2. Astakhova T. N. Polevaya struktura evyidentsyal'nosti v nemetskom medyadyskurse [Field structure of evidentiality in German media discourse]. Unpublished Candidate's thesis. Arkhangelsk, 2015. 25 p. [in Russian].
3. Batsevych F. Osnovy komunikativnoyi lnhvistyky [Fundamentals of Communicative Linguistics]. Kyiv : Akademiya, 2004. 344 p. [in Ukrainian].
4. Batsevych F. Chastky ukrayins'koyi movy yak dyskursyvni slova [Particles of the Ukrainian language as discourse words] : monograph. Lviv, 2014. 288 p. [in Ukrainian].
5. Hal'ona N. P. Funktsiyi modal'nykh chastok [Functions of modal particles]. *Ukrainian language and literature in school*. 1990. № 11. P. 23–37 [in Ukrainian].
6. Huyvanyuk N. V. Slovo – Rechennya – Tekst : vybrani pratsi [Word – Sentence – Text: Selected Works]. Chernivtsi, 2009. 663 p. [in Ukrainian].
7. Kostusyak N. M. Struktura mizhrivnevnykh katehoriy suchasnoyi ukrayins'koyi movy [Structure of inter-level categories of the modern Ukrainian language]: monograph. Lutsk, 2012. 452 p. [in Ukrainian].
8. Kravtsova O. Realizatsiya perepovidnosti v publitsystychnomu teksti [Realization of renarration in publicistic texts]. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. VII (60). P. 59–63 [in Ukrainian].
9. Symonova K. S. Perepovidni chastky [Authorized particles]. *The Word culture*. Kyiv, 1983. № 24. P. 42–49 [in Ukrainian].
10. Shabat-Savka S. Katehoriya komunikativnoyi intentsii v ukraïnskiy movi [Category of Communicative intension in the Ukrainian language] : monograph. Chernivtsi, 2014. 412 p. [in Ukrainian].
11. Yaslyk V. I. *Movlyav (mov)* yak zasib vyrazhennya evidentsiyi [Movlyav (mov) as the way of expression of evidentiality]. *Linguistic Studies : collection of scientific papers Vasyl' Stus Donetsk National University*. Vinnytsia, 2016. Vol. 31. P. 26–30 [in Ukrainian].
12. Wiemer B. Hearsay in European languages: toward an integrative account of grammatical and lexical marking. *Evidentiality in German : linguistic realization and regularities in grammaticalization*. Berlin – New York, 2010. P. 59–129 [in English].